

Д. Х. Романюкаспірантка кафедри загальної педагогіки та спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО КОМУНІКАЦІЇ У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається потенціал науково-дослідницької діяльності в підготовці майбутніх вчителів-філологів до комунікації у волонтерській діяльності. Науково-дослідницька робота в цьому ракурсі передбачає аналіз студентами джерел про волонтерство, досвід і досягнення волонтерів, сприяє розвитку мовних знань, комунікативних умінь, готовності формувати комунікативну компетентність у людей різного віку. Саме в процесі цієї роботи майбутні бакалаври філології оволодівають здатністю до комунікації упродовж колективного наукового пошуку, вміннями залучати до командної взаємодії школярів. Забезпечити високий рівень підготовки студентів-філологів до комунікації в ході волонтерської діяльності видається доцільним за таких вимог: формування мовних знань (фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних) державної та іноземних мов; активізація вмінь у рецептивних та продуктивних видах мовленнєвої діяльності; розвиток умінь висловлюватися чітко, логічно, виразно з урахуванням етичних норм, традицій, що існують у тій чи іншій мові; формування здатності взаємодіяти на основі єдиних цілей, товариськості, взаєморозуміння; опанування інформацією лінгвокраїнознавчого характеру; розвиток професійно-педагогічної компетентності майбутніх філологів. Було розроблено трирівневу систему дослідницьких завдань, де аналітично-інформаційні завдання орієнтували студентів на пошук джерел різними мовами про відомих волонтерів, проблеми комунікації у волонтерстві та кращі підходи до їх розв'язання. Продуктивно-методичні завдання передбачали розробку виховних заходів з формування культури спілкування у людей різного віку, створення програм інтелектуальних конкурсів, вікторин, ігор з ознайомлення всіх зацікавлених осіб з традиціями різних народів, надбаннями їхньої культури, цікавими історичними фактами. Практично-реалізаційні завдання мали на меті впровадження запропонованих заходів та методичних прийомів у закладах загальної середньої освіти, волонтерських центрах тощо. Значущою була й орієнтація студентів на проведення етапів експериментального педагогічного дослідження (констатувального, формувального, контрольного), що дозволило оцінити якість самостійно розроблених програм навчальних і виховних заходів з покращення комунікації та співпраці.

Ключові слова: науково-дослідницький, робота, волонтерський, діяльність, учитель, філолог, комунікація, заклад освіти.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань сучасної вищої освіти є підготовка майбутніх учителів, зокрема філологічного профілю, до волонтерської діяльності, що передбачає й оволодіння знаннями й вміннями ефективної комунікації. У цьому аспекті неабиякого значення набуває використання потенціалу науково-дослідницької роботи як такої, котра дозволяє формувати здатність до критичної оцінки ситуацій, вміння результативно вирішувати проблеми, готовність до інноватизації освітнього процесу; розвивати наукову ерудицію, креативність, здатність використовувати набуті знання в нових контекстах; виховувати аналітичність мислення, інтелектуальну ініціативу, самостійність, організованість, цілеспрямованість тощо.

Ця проблема пов'язана з такими важливими практичними завданнями сучасної вищої освіти, як-от підготовка майбутніх фахівців і професіоналів до здійснення трудових функцій, репрезентованих у професійних стандартах [1; 2], зокрема

до організації дослідницької діяльності учнівської та студентської молоді та власних наукових досліджень, взаємодії з експертами (в тому числі з питань покращення волонтерства), оформлення результатів наукового пошуку та їх донесення до спільноти у вигляді виступів, опублікування тез та статей тощо. До того ж відповідно до вимог освітніх стандартів підготовки бакалавра та магістра філології [3; 4] є актуальним вирішувати завдання з формування абстрактного мислення здобувачів вищої освіти, їхньої здатності до пошуку, опрацювання й творчого застосування на практиці набуті інформації, готовності використовувати цифрові технології в науковій роботі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити основні напрями вивчення зазначеної проблеми: теоретичні засади організації дослідницької діяльності майбутніх учителів (Л. Сущенко), методи формування дослідницької діяльності учнів (О. Мерзликін, О. Хромченко), самостійно-до-

слідницької діяльності бакалаврів та магістрів філології (М. Князян, Г. Сердюк), комунікативної й міжкультурної взаємодії фахівців-практиків (О. Ситнікова).

Утім потенціал використання науково-дослідницької роботи студентів-філологів у їхній підготовці до комунікації у волонтерській діяльності вимагає більш змістовного висвітлення.

Мета статті. Основною метою роботи є розкрити підходи щодо висвітлення сутності науково-дослідницької роботи майбутніх учителів-філологів, висвітлити систему дослідницьких завдань, котрі слугують підготовці студентства до комунікації у волонтерській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових праць Л. Сущенко свідчить про те, що науково-дослідницька діяльність є творчим процесом, метою якого є набуття й втілення нових знань [5, с. 15]; за такої умови особистість активно долучається до виконання певного дослідницького проекту задля отримання інформації, наукових або практичних результатів. До того ж дослідницька діяльність, на правомірну думку науковців, має розглядатися і як освітня технологія, котра відзначається пізнавально-творчим характером, спрямована на вирішення дослідницьких завдань, одержання результатів наукового пошуку завдяки сформованим дослідницьким умінням та методам [6, с. 10].

Варто зазначити про те, що науковці цілком слушно наполягають на необхідності впровадження дослідницької діяльності вже на початковому етапі навчання в закладах загальної середньої освіти, що дозволяє активізувати пізнавальні можливості молодших школярів, мотивацію успіху, розвивати критичне мислення, креативність у розв'язанні проблемних життєвих ситуацій, виховувати у них рішучість, відповідальність, самостійність, ініціативність, прагнення отримувати нові знання саме в практичній діяльності. Саме ця діяльність дозволяє навчити школярів встановлювати логічні зв'язки, формулювати власні висновки та захищати свої думки [6, с. 11].

Існує науковий підхід (О. Мерзликін) висвітлювати сутність дослідницької діяльності учнів (зокрема на уроках фізики) як таку роботу, що передбачає певні етапи розгортання, а саме: підготовчий (відбувається отримання й аналіз певних наукових фактів, їх систематизація та узагальнення, виявлення проблеми, що міститься в цих фактах, формулювання гіпотези, розробка моделі), діяльнісний (простежується перевірка моделі; організовується обчислювальний експеримент; переносяться дані, що були отримані в процесі моделювання, на якийсь реальний об'єкт, проводиться експеримент з ним), узагальнювальний (має місце формулювання рекомендацій та висновків; репрезентація результа-

тів; виокремлення та характеристика напрямів наступних наукових пошуків за визначеною темою) [7, с. 227–228].

На додаток О. Хромченко, яка також вивчала проблеми організації дослідницької роботи учнів (насамперед старших класів), розглядає, наприклад, навчально-дослідницьку діяльність старшокласників як їхню самостійно-творчу працю, що має на меті отримання й систематизацію теоретичних знань, розвиток творчого потенціалу, формування дослідницьких дій, активізацію навчальної мотивації, виховання самостійності, сили волі, забезпечення профорієнтації старшокласників [8, с. 172].

Викликає інтерес і наукова позиція (Г. Сердюк), згідно з якою дослідницька діяльність майбутнього вчителя української мови відображає інтерес до проведення досліджень, прагнення його здійснювати задля якнайкращого розв'язання проблем, що виникають у освітньому процесі. Саме ця діяльність дозволяє оптимально розвивати дослідницькі вміння, професіоналізм вчителя-словесника, його якості й риси характеру [10, с. 143].

У ракурсі професійної підготовки учителів іноземних мов М. Князян акцентує на тому, що дослідницька діяльність є засобом вивчення як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях навколишнього середовища, соціуму, освітнього процесу, закономірностей розвитку його явищ крізь призму їхньої системної взаємодії та зв'язку задля примноження інноваційного досвіду забезпечення прогресу суспільства та особистості в ньому [9, с. 153].

З огляду на особливості професійної діяльності саме майбутніх філологів, сутність дослідницької роботи здобувачів вищої освіти правомірно розкривається О. Ситніковою як «як такий вид їхньої навчальної праці, що відбувається на основі пізнавальних мотивів (інтересу до змісту наукового пошуку, прагнення розвивати себе як фахівця-дослідника, бажання збагачувати загальну та професійну ерудицію), сформованих знань про особливості дослідження у сфері лінгвістики, літератури, лінгводидактики, наукових методів, умінь критично оцінювати інформацію, генерувати корисні інноваційні ідеї та втілювати їх у практику» [11, с. 169].

Підкреслимо, що науково-дослідницька робота має неабиякий освітньо-творчий потенціал у забезпеченні високого рівня комунікації майбутніх філологів у процесі волонтерської діяльності. Враховуючи те, що волонтерство передбачає підтримку ЗСУ, надання допомоги тим, хто її потребує (люди з особливими потребами, малозабезпечені або багатодітні сім'ї, внутрішньо переміщені особи та інші), організацію проектів задля формування знань про історичні здобутки, розвиток

культурної спадщини українського народу, проведення освітніх заходів для дітей, молоді, старшого покоління, виконання робіт з перекладу українською мовою / іноземними мовами повідомлень тощо, спостерігається активізація комунікативної взаємодії, що вимагає сформованих соціальних якостей, культури спілкування, здатності співпрацювати з іншими на засадах гуманістичних орієнтирів, партнерства, толерантності.

Забезпечити підготовку студентів філологічного фаху до комунікації в ході волонтерської діяльності видається доцільним за таких вимог: формування широких мовних знань (фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних) державної та іноземних мов; активізація вмінь у рецептивних та продуктивних видах мовленнєвої діяльності; розвиток умінь висловлюватися чітко, логічно, ясно, виразно з урахуванням етичних норм, традицій, табу, що існують у тій чи іншій мові; формування здатності взаємодіяти на основі єдиних цілей, товариськості, взаєморозуміння; опанування інформацією лінгвокраїнознавчого характеру; розвиток професійно-педагогічної компетентності майбутніх філологів.

Саме науково-дослідницька робота дозволяє у повному обсязі реалізувати заявлені вимоги в ході підготовки майбутніх бакалаврів філології до волонтерства. Це завдання є доцільним втілювати на заняттях з обов'язкових та вибірко-вих компонент як циклу загальної підготовки, так і циклу фахової й практичної підготовки.

Нами було розроблено трирівневу систему дослідницьких завдань, де:

- аналітично-інформаційні завдання орієнтували студентів на пошук джерел різними мовами про відомих волонтерів, проблеми комунікації у волонтерстві та кращі підходи до їх розв'язання, аналіз наукових праць за цим напрямом, їх реферування, анотування, підготовку доповідей;

- продуктивно-методичні завдання передбачали розробку виховних заходів з формування культури спілкування у людей різного віку, методичних прийомів з викладання фонетики, лексики, граматики, формування вмінь у аудіюванні, читанні, говорінні, письмі, медіації, перекладі відповідно до стилістичних норм української та іноземної мов. До того ж здобувачі вищої освіти мали створити програми інтелектуальних конкурсів, вікторин, дидактичних ігор з ознайомлення всіх зацікавлених осіб з традиціями різних народів, надбаннями їхньої культури, цікавими історичними фактами, географією, економікою тощо. Не менш значущою була й організація студентами проектної діяльності дітей та молоді, котра залучала б їх до колективної практичної роботи, спільного вирішення завдань, аналізу необхідної наукової інформації, обговорень, дискусій, обґрунтування висновків, оформлення продукту проекту (пре-

зентації, моделі, брошури, стенду, коміксів, відео, електронного журналу);

- практично-реалізаційні завдання мали на меті впровадження запропонованих заходів та методичних прийомів у закладах загальної середньої освіти, волонтерських центрах, пунктах надання гуманітарної допомоги тощо. Значущою була й орієнтація студентів на проведення етапів експериментального педагогічного дослідження (констатувального, формувального, контроль-ного), що дозволило оцінити якість самостійно розроблених програм навчальних і виховних заходів з покращення комунікації та співпраці.

Окреслений підхід дозволив сформувати вміння майбутніх філологів комунікувати впродовж волонтерської діяльності, самостійно продукувати ті навчальні й виховні прийоми, котрі покращують спілкування між дітьми, підлітками й дорослими, усвідомити важливість волонтерства у професійній діяльності вчителя-словесника. З іншого боку, він сприяв кращому формуванню дослідницьких умінь студентів, розвиток у них креативності, здатності до генерації нових прийомів з їх оптимальним упровадженням й діагностикою їхньої ефективності.

Наголосимо, що на заняттях з «Першої / другої / третьої іноземної мови» були впроваджені аналітично-інформаційні дослідницькі завдання, наприклад, студенти підбирали повідомлення іноземними мовами про волонтерський рух у різних країнах світу, аналізували діяльність волонтерів, її вплив на добробут громадян й соціально-економічний розвиток країн світу, розповсюдження знань про історію та культуру народів тощо, готували доповіді й реферати, які презентували в академічній групі. Було запропоновано також на практичних заняттях з «Першої / другої іноземної мови» розробити програми віртуальних екскурсій по визначних історичних місцях, бесіди про історію створення пам'яток культури, дебати про перспективи розвитку сучасного мистецтва.

У процесі вивчення освітньої компоненти «Переклад ділового, художнього, публіцистичного мовлення» здобувачі вищої освіти мали перекласти українською (і навпаки – іноземною) статті, присвячені ролі комунікації у волонтерській діяльності й виховного впливу особистості волонтера на молоде покоління українців.

Велике значення в оволодінні як комунікацією у волонтерській діяльності, так і здатністю до перекладу іншомовних усних та письмових повідомлень мали аналітично-інформаційні завдання на переклад іноземними мовами статей про життя українців упродовж війни, труднощі й проблеми, з якими зустрічалися громадяни нашої держави, ситуацію в містах і селах тощо; про велику культуру українського народу, сучасні досягнення у галузі науки, освіти, мистецтва, спорту.

У ході опанування навчальної дисципліни «Методика викладання іноземної мови та зарубіжної літератури» були запропоновані продуктивно-методичні завдання з акцентом на розробці такого: системи вправ різних типів і видів; програм організації проектної діяльності учнів різного віку; заходів з викладання іноземної мови дорослим як засобу покращення їхнього емоційного стану, зняття стресу й депресії, втілення прагнення до самореалізації.

Після проведення всього вказаного вище, передбачалася рефлексія студентами характеру комунікації, виявлення недоліків та коригування стилю спілкування з представниками різних вікових і соціальних груп.

Натомість упродовж виробничої (педагогічної) практики майбутнім вчителям-філологам необхідно було виконати практично-реалізаційні завдання, а саме впровадити і на уроках української або іноземних мов, зарубіжної літератури, і в позакласний час ті методичні прийоми та виховні заходи, котрі були самостійно створені студентами. Рекомендувалося провести контрольний зріз мовних знань, комунікативних навичок, здатності до комунікативної взаємодії з використанням відомих у педагогічній науці тестів та самостійно розроблених тестів на знання учнями мови й володіння вміннями в мовленнєвій діяльності.

Після цього здобувачі вищої освіти мали впровадити некоммукативні, умовно-коммукативні й коммукативні вправи на матеріалі, який відображав діяльність волонтерів, організувати обговорення, зорієнтувати школярів на формулювання самостійних висновків.

До того ж, задля активізації позакласної діяльності учнів, насичення її проблемами покращення волонтерства, студенти організовували зустрічі з волонтерами свого міста, прес-конференції, диспути з ними.

У ході проектної діяльності учнів, котра також мала місце і в аудиторний, і в позааудиторний час, здобувачі вищої освіти залучали школярів до виготовлення з використанням цифрових технологій стендів, плакатів, буклетів українською та іноземними мовами про напрями волонтерської діяльності й відповідні заходи. Неабиякий інтерес викликав і у студентів-практикантів, і в учнів проєкт з виготовлення буклетів про працю волонтерів у різних країнах світу. Упродовж класної години необхідно було порівняти особливості діяльності волонтерів, інформацію про яких підготували школярі.

Наприкінці виробничої практики майбутні вчителі-філологи провели контрольний зріз знань та вмінь, який виявив позитивні динамічні зрушення у суто лінгвістичних знаннях учнів і у їхніх знаннях про волонтерство, його функції та роль у розвитку сучасного соціуму.

Наголосимо, що підготовка курсової роботи також передбачала застосування практично-реалізаційних завдань, що дозволило систематизувати науково-дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти та досягти високого рівня опанування ними комунікативними вміннями, науковими методами, методологічними знаннями.

Висновки і пропозиції. Отже, потенціал науково-дослідницької роботи в оволодінні комунікацією у волонтерській діяльності полягає в тому, що саме вона орієнтує здобувачів вищої освіти на глибокий аналіз джерел про волонтерство й досягнення окремих волонтерів, сприяє розвитку мовних знань, комунікативних умінь та здатності самостійно формувати комунікативну компетентність у людей різних вікових категорій. До того ж науково-дослідницька робота дозволяє оволодіти здатністю до комунікації й співпраці в процесі колективного наукового пошуку, а також залучати до командної взаємодії школярів. Ефективним підходом до впровадження науково-дослідницької діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів є систематизація дослідницьких завдань на три рівні (аналітично-інформаційні, продуктивно-методичні, практично-реалізаційні завдання), що дозволяє поступово оволодіти багатовекторними знаннями про волонтерство, мовні норми, вимоги щодо різних видів мовлення, особливості комунікативної взаємодії у роботі волонтера з різними категоріями людей, розвивати дослідницькі вміння, професійно-педагогічну компетентність вчителя-словесника. Перспективи вивчення цієї проблеми вбачаються нами у дослідженні зарубіжного досвіду підготовки вчителів-гуманітаріїв до комунікації у волонтерській діяльності.

Список використаної літератури:

1. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>
2. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>
4. Стандарт вищої освіти за спеціальністю за спеціальністю 035 «Філологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-magistr.28.07-1.pdf>

- osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-magistr.pdf.
5. Сущенко Л. О. Організація науково-дослідної роботи майбутніх педагогів : теорія і практика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 360 с.
 6. Sushchenko L., Sapyska O. I. Search-oriented environment as the basis for the formation of research competence of students. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 3 (51). С. 7–13. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-3-01>
 7. Мерзликін О. В. Хмарні технології як засіб формування дослідницьких компетентностей старшокласників у процесі профільного навчання фізики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Київ, 2016. 341 с.
 8. Хромченко О. В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до організації навчально-дослідницької діяльності старшокласників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2014. 230 с.
 9. Князян М. О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Ізмаїл, 2007. 445 с.
 10. Сердюк Г. А. Дослідницька діяльність учителя української мови і літератури в ліцеї. *Scientific Notes of the International Humanitarian University*. 2022. № 37. С. 142–145. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2022/37/33>
 11. Ситнікова О. В. Формування у майбутніх бакалаврів філології готовності до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності : дис. ... доктор філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Ізмаїл, 2024. 264 с.

Romaniuk D. Research work in preparing future teachers-philologists for communication in volunteer activities

The article reveals the potential of scientific research in preparing future philology teachers for communication in volunteer activities. Scientific research work in this perspective involves the analysis by students of sources about volunteering, the experience and achievements of volunteers, contributes to the development of language knowledge, communication skills, and readiness to form communicative competence in people of different ages. It is in the process of this work that future bachelors of philology master the ability to communicate during collective scientific research, the skills to involve schoolchildren in team interaction. Ensuring a high level of training of students for communication during volunteer activities seems appropriate given the following requirements: the formation of language knowledge of the state and foreign languages; activation of skills in receptive and productive types of speech activity; development of skills to express themselves clearly and logically, taking into account ethical norms and traditions that exist in a particular language; formation of the ability to interact on the basis of common goals, sociability, mutual understanding; mastering information of a regional nature; development of professional competence of philologists. A three-level system of research tasks was developed, where analytical and informational tasks oriented students to search for sources in different languages about famous volunteers, communication problems in volunteering and the best approaches to solving them. Productive and methodological tasks involved the development of educational activities to form a culture of communication in people of different ages, the creation of programs of quizzes to familiarize all interested persons with the traditions of different peoples, the achievements of their culture, interesting historical facts. Practical and implementational tasks were aimed at implementing the proposed activities and methodological techniques in secondary education institutions, volunteer centers. Also significant was the students' orientation to conducting stages of experimental pedagogical research, which allowed them to assess the quality of independently developed programs of educational activities to improve communication and cooperation.

Key words: research, work, volunteer, activity, teacher, philologist, communication, educational institution.